

ROZVOJ STŘEDOEVRÓPSKÉHO REGIONU

Karel Schmeidler

V našich představách se objevuje Jižní Morava a severorakouské oblasti Weinviertel a Waldviertel stále ještě jako území hojnosti. Minulá desetiletí však z této hojnosti hlavně brala a jen málo vracela. Území, které patřilo k nejbohatším v rakousko-uherské monarchii i v předválečné ČSR se dostalo na periferii. Příhraniční oblast Moravy přimykající se k Rakousku je v žalostném stavu. Je zde nedostatek pitné vody, která by se dala pít bez obav, vzduch je místy značně znečištěn, městečka a vesnice chátrají o stavu památek nemluvě. Díky "železným oponě" docházelo po obou stranách hranice i k demografické degradaci. Mladí a vzdělaní lidé opouštěli toto území, kde neviděli perspektivu. Přitom je to území bez přirozené hranice, kde lidé různých národností byli zvyklí spolupracovat, území obdařené zajímavou i plodnou krajinou a přírodním bohatstvím.

Zrušení "železných opon" otevřelo novou kapitolu evropských dějin. Vznikají nové šance a perspektivy pro hospodářství, kulturu a politiku zvláště v pohraničních regionech. Je možné navázat na to, co bylo v historii společné. Dosud mrtvé hranice mezi Rakouskem a Českou republikou se plní novým životem, region leží díky změnám politickým podmínkám znovu ve středu Střední Evropy. Ale mnohé, v minulosti nastartované negativní jevy trvají a někde se dokonce zvětšují. Platí to např. pro oblast životního prostředí či změny sociálně-demografických charakteristik obyvatelstva. Jiné se objevily teprve nedávno a hrozí - např. nezaměstnanost. Na rakouské straně příhraničí vzrůstá v některých sociálních skupinách nedůvěra vůči cizincům především ze strachu o pracovní místa. Výroba je odtud překládána do míst s lacinější pracovní silou, tedy do bývalých socialistických zemí. Obyvatelstvo oblasti i představitelé samosprávy i státní správy jsou postaveni před fakta, se kterými nemají zkušenosti - objevují se nové šance a nová nebezpečí.

Proto vznikl projekt regionálního, hranice republiky překračujícího plánu, který by zahrnul Českou a Rakouskou republiku. Má pomoci při řešení hlavních problémů rozvoje kraje. Za cíl si klade podpořit trvalý rozvoj regionu a zabránit jeho nekontrolovatelnému vývoji, který by mohl přinést více problémů než dobrého. Vzhledem k tomu, že jde o projektování příhraničního území, kde platí rozdílné zákony, vyhlášky a postupy, je to akce velice náročná na koordinaci. Je řešena formou výzkumného projektu na Vysokém učení technickém v Brně. Výzkumný projekt "Regionální, hranice překračující plán Jižní Moravy a Dolního Rakouska" je zpracováván třemi vysokými školami. Iniciátorem je Vysoké učení technické v Brně, které je nositelem grantu. Na projektu se podílí řada ústavů fakulty architektury a fakulty stavební, přičemž garantem je ústav vědy, výzkumu a informací fa-

kulty architektury VUT. Spolupracuje Výzkumný ústav rozvoje oblastí a měst, detašované pracoviště Brno. Z rakouské strany aktivně spolupracuje zejména Institut regionálního plánování vídeňské Technické univerzity a Ústav krajinářské a zahradnické tvorby. Projekt je sledován dolnorakouskou zemskou vládou a má podporu měst a obcí v příhraničním regionu. Akci podporuje Rakouský ústav pro Střední a Východní Evropu se sídlem na Masarykově univerzitě v Brně. Metodickou pomoc zajišťuje Universita Kaiserslautern v Německu, která má značné zkušenosti v regionálním plánování v příhraniční oblasti. Vzorem je projekt PAMINA, který zaručil optimální rozvoj francouzsko-německého příhraničí v území kdysi zničeném válkou a poznamenaném vzájemnou dlouholetou nevráživostí obou sousedících národů.

Metodický postup při zpracování regionálního plánu

Přínos řešení výzkumného úkolu lze vidět v oblasti vědecké, pedagogické i politické. Ve sféře vědy je to vyvinutí nových, době adekvátních postupů prostorového a regionálního plánování a jejich sjednocení s postupy užívanými v Rakousku, Německu a v ostatní Evropě. Pedagogickou novinkou je aktivní zapojení studentů ve výzkumu a procesu projektování. Řeší konkrétní úkoly v daném území pro konkrétní lidská společenství ve spolupráci se zahraničními partnery. Politickým pozitivem je řešení společných problémů v hraničním území obou národů, vyvinutí účinných forem spolupráce a smyslu pro chápání potřeb partnera. Vychází se z nové filozofie hranic. To vše je nezbytným předpokladem pro přijetí do evropského společenství. Navíc se objevuje množství regionálních aktivit a projektů - plánování národních parků a rezervací, regionální vodohospodářské systémy, restrukuralizace zemědělství, řešení demo-

grafických problémů v území, zlepšování ekologické situace, výstavba infrastruktury, budování nových hraničních přechodů atd. Tyto záměry potřebují vzájemný souhlas a koordinaci.

Skupiny odborníků tří technických univerzit se věnují různým problémovým oblastem regionu. K těm nejdůležitějším patří sídelní struktura a sociální, sociálně-ekonomické a demografické charakteristiky obyvatelstva. Jsou zpracovávány plány rozvoje (ale někde i útlumu) průmyslové výroby, zemědělské výroby a lesního hospodářství. Navzájem provázaná je problematika ochrany půdy (větrná a vodní eroze), vodního hospodářství (málo vody a její špatná kvalita - málo čistíček odpadních vod) i ochrany a tvorby životního prostředí. Odborníci na dopravní stavby řeší dopravní napojení regionu dálniční, silniční a železniční sítí s ohledem na jeho ekologický dopad a předpokládaný turistický ruch.

Prostorové plánování v jihomoravském a rakouském příhraničí je zpracováváno na více úrovních. Nejdůležitější je zachycení určujících vazeb v regionu a příprava územně-plánovací dokumentace na této úrovni. Tak je zpracováváno území v šíři několika desítek kilometrů od Slavonic až po Břeclav a novou slovenskou hranici, tj. stávající okresy Břeclav a Znojmo. Na rakouské straně odpovídající pás zasahující jak Weinviertel, tak Waldviertel, tj. politické okresy Mistelbach, Hollabrunn, Horn. Pro záměry plánování je užito měřítko 1 : 200 000. Subregionální plán vzniká pro oblasti se zvláštními charakteristikami či pro místa konfliktních zájmů. Patří sem např. lednicko-valtický areál, chráněné oblasti jako Podyjí či Jevišovka a také okolí velkých měst - Znojma, Břeclavi a Lednice. Užší plánovaný prostor zahrnuje v podstatě obce a jejich katastry ležící v bezprostřední blízkosti hranice. Řešení je zpracováváno s přesností odpovídající měřítku 1 : 50 000. Lokální řešení je většinou realizováno v souvislosti

s akcí Obnova vesnice. Na zpracování územně plánovací dokumentace vybraných obcí se významně podílí Ústav architektury venkova FA VUT.

Na základě detailní analýzy současného stavu a rozvojových tendencí regionu je zpracována koncepce pro další řízený vývoj. Je individuální pro jihomoravský-dolnorakouský region, není dirigována z nadřazených složek, ale přesto má nadřazené směrnice a závazné úkoly. Region je intenzivněji zapojen do stanovení cílů a tvorby opatření regionální politiky. Cílem plánování je vytvoření nové formy koncepce regionálního rozvoje. Nevzniká jediný regionální plán, ale více možných variant. Předpokladem je vypracování alternativ a možností volby včetně eventuálních experimentálních a simulačních akcí, metod volby účinků a periodické monitorování a hodnocení. Mají umožnit místním samosprávám určit a řídit vlastní cesty rozvoje. Na workshopech v Jaroslavicích, Retzu a v Brně prezentovaly pracovní skupiny s řediteli z různých států hlavní myšlenky optimálního regionálního rozvoje. Byly předvedeny zástupcům samosprávy, zájmových skupin i státní správy a testována jejich reálnost než budou zakotveny do regionálních rozvojových programů.

Osídlení příhraniční oblasti, demografická a sídelní struktura

Analýza sídelní, demografické a sociálně-ekonomické struktury byla provedena ve všech obcích okresů Mistelbach, Hollabrunn, Horn, Břeclav a Znojmo a v blízkém okolí, kde jsou těsné vztahy a dopravní, rekreační či výrobní vazby s těmito obcemi.

Lokalita řešená výzkumným úkolem byla osídlena již v paleolitu, množství archeologických vykopávek poskytuje doklad o dávném pobytu člověka v tomto území. Výhodná poloha lokality, přírodní a klimatické charakteristiky i ekonomické vztahy vytvářely příznivé podmínky pro osídlení. Trvalá sídelní struktura vznikla až se sídly prvních zemědělců. Ve slovanském období bylo toto území součástí Velkomoravské říše. Hluboké stopy, které dodnes ovlivňují současnou sídelní strukturu, zanechal vývoj obcí ve středověku. Byl ovlivněn feudální držbou půdy. Feudální struktura osídlení se udržela mnoho století, její pozůstatky - zejména rovnoměrné rozložení sítí osídlení, jsou patrné i v současné době. K výrazné demografické a národnostní změně došlo během třicetileté války, kdy na místo zdemolaného českého obyvatelstva byli často

povolávání svými pány německí zemědělci. Rozvoj průmyslu v minulém století se na struktuře a intenzitě osídlení regionu projevil poměrně málo.

K výrazným změnám v demografické a národnostní struktuře došlo v období druhé světové války. Došlo k násilnému vyhnání českého obyvatelstva z pohraničí po mnichovském diktátu a zničení soužití národností během války. Byly vyvražděny židovské komunity v příhraničních obcích. Zůstaly po nich opuštěné židovské hřbitovy, o které nemá kdo pečovat a v Mikulově, kdysi (17.- 18. století) sídle zemského rabína, devastovaná renesanční synagoga a zámek. Výrazně se v této oblasti projevil následný odsun německého obyvatelstva jako důsledek postupimských dohod vítězných mocností. V důsledku těchto událostí zůstala lokalita velmi slabě osídlena. Počet obyvatel se zmenšil na polovinu. Během poválečného doosídlování pohraničí a národní správy se zde usazují nejen občané tehdejší ČSR především z Horácka, Valašska, Slovácka a Slovenska, ale i ze zahraničí - SSSR - Volyně, Rumunska a Jugoslávie. Přes postupné dosídlování nedošlo nikdy v poválečné době k dosažení předválečného počtu obyvatelstva. Noví osídlenci si nevytvořili hluboký vztah ke svému novému domovu, tato malá vázanost k místu se projevuje dodnes i když jde vlastně o druhou až třetí generaci. Projevuje se třeba také ve vztahu k životnímu prostředí.

Když došlo k rozdělení území železnou oponou, objevily se negativní důsledky po obou stranách hranice, i když zde byly rozdílné hospodářské a sociální systémy. Hospodářská stagnace a rušení podniků vedly k velké migraci. Násilná kolektivizace v ČSR v padesátých letech rozbila tradiční rodinný způsob zemědělského hospodářství. Zanikají tehdy zemědělské usedlosti. Intenzifikací zemědělské výroby, tj. užitím těžké mechanizace, chemizace atd. - se snižovala potřeba pracovní síly. Vzhledem k tomu, že v rámci hraničního okresu se zmenšovala nabídka pracovních příležitostí v průmyslu, klesal počet obyvatelstva především v produkčním věku migrací do vzdálenějších průmyslových center. Odchodem vzdělanějších mladých lidí se narušuje přirozená demografická struktura, populace stárne, což má vliv také na služby, údržbu a samozřejmě na další vývoj obce. Podíl obyvatel v produktivním věku je u periferních vesnic nebývale vysoký, kolísá mezi 25% a 30%. Poznamenává to i stavební vývoj a údržbu obcí.

Zvlášť vysoké záporné saldo migrace v letech 1961 - 1970 a nepříznivý demografický vývoj ovlivnily pokles počtu obyvatel v území. V letech 1971-1980 došlo k pozitivnímu vývoji a počet obyvatel vzrostl. Změna nastala v důsledku přirozeného přírůstku obyvatelstva. Vlivem nástupu populační vlny mladých žen, které vstoupily do období vysoké plodnosti a v důsledku přijatých propopulačních opatření značně vzrostl počet narozených dětí. Porodnost vyvrcholila v roce 1974. Od toho roku se počet narozených dětí znovu neustále snižoval, přesto i v dalších letech byly dosahovány přírůstky obyvatel.

V letech 1981-1991 se vývoj opět zvrátil a vytlídňování oblasti bylo znovu obnoveno. Vystěhovali se obyvatelé z důvodů bytových a finančních, neboť příhraničí patřilo k oblastem s nižší průměrnou mzdou. Z uvedených důvodů je zřejmé, že k vystěhování se rozhodovali především mladí lidé s malými dětmi, což nadále zhoršovalo demografickou situaci tohoto periferního místa. K tomu se po rozpadu socialistické zemědělské velkovýroby přidal problém, kde zaměstnat velkou část místních lidí. Lidí, kteří jsou pracovití, jejich kvalifikace ale často není taková, za jakou se dnes platí. Lidí, u kterých si těžká práce za každého počasí vybrala daň na jejich zdraví. Šetření ukazují, že tendence k migraci jsou největší u obcí s velkou zaměstnaností v primárním sektoru a přestárlým obyvatelstvem.

Další stěhování probíhalo uvnitř hranic oblasti. Zde v příhraničí se negativně projevila shora administrativně zaváděná tzv. středisková soustava osídlení. Ač v sobě skrývala racionální jádro, které spočívalo v soustředění prostředků na ekonomický, sociální, stavební a kulturní rozvoj do perspektivních sídel, její mechanická a často velice subjektivní aplikace odsoudila mnoho vesnic a městeček ke stagnaci či dokonce k zániku. Vzala jim perspektivy zaměstnanosti, vzdělání i bydlení a stavebního rozvoje. Na venkově se počty obyvatel, s výjimkou většiny střediskových obcí, snižovaly. Obyvatelstvo se stěhovalo do střediskových obcí, kterým byla dána zelená v oblasti bytové výstavby a budování občanských staveb pro služby, distribuci, kulturu a školství. I na rakouské straně pomohlo zvýšení atraktivity takovým střediskům jako je Mistelbach, Retz, Laa an der Thaya a Poysdorf. Další proud migrantů směřoval do měst. Podle statistik se zvětšující se velikostí sídla klesá počet vystěhovaných a zvyšuje se počet přistěhovaných. Některé vesnice v důsledku toho zestárlý

natolik, že jim v současnosti scházejí lidé v produktivním věku, kteří by se starali o řádnou funkci sídla a služeb i o obnovu kvalitního životního prostředí.

V oblasti doposud zůstala poměrně velká dojíždka za prací jako důsledek socialistické politiky plné zaměstnanosti a nízkých cen jízdného hromadné dopravy. Je stále mnohem vyšší než v přilehlé oblasti Rakouska, i když i tam dosahuje 25-30%. V Seefeld Kadolzi je zaměstnáno 60% činného obyvatelstva mimo svou domovskou obec. Dojíždka za prací je v příhraničí větší u obcí s obyvatelstvem zaměstnaným v primárním sektoru. Se vzrůstem cen dopravy se vyhrtí i tento problém.

I na rakouské straně hranice mnozí mladí lidé nevidí žádné alternativy v budoucnosti a stěhují se odsud. Severní část Weinviertelu vykazuje největší nezaměstnanost, pohybující se mezi 4-8 % všech pracovně činných. Grossharras vykazuje nezaměstnanost 8,2 %. To zřejmě způsobuje největší zápornou migraci v Rakousku, průměr je - 5 %, některé obce jako např. Pernegg vykazují - 15,8%. Obce Drosendorf-Zissersdorf, Japons a Falkenstein vykazovaly celkový úbytek přes 20%. Lidé pracující v zemědělských hospodářstvích (Retz méně než 22%, 17 obcí s více než 60 % podílem) jsou přestárlí, mnohé podniky nemají mladé nástupce a hrozí jim uzavření. Byla zrušena střední vinařská škola v Retzu. Pesimisté vidí Weinviertel bez vinic.

Věkové složení obyvatelstva

Patří mezi nejvýznamnější kvalitativní znaky každé populace, neboť výrazně ovlivňuje proces reprodukce obyvatelstva a určuje pracovní potenciál. Od roku 1980 v příhraničí poklesl počet i podíl dětské složky obyvatelstva, naopak v produktivním věku se počet i podíl obyvatelstva zvýšil. V produktivním věku se snížil počet obyvatelstva, přičemž jejich podíl na celkovém složení zůstal téměř na stejné úrovni. Věková struktura se v jednotlivých obcích vyvíjela rozdílně. Menší obce, vzhledem k nenormálnímu demografickému složení a k průměrnému vysokému věku jejich obyvatel i nadále demograficky stárnou. Situace se bude muset řešit např. programy pro mladé rodiny, subvencováním pozemků pro stavbu rodinných domků atd.

Problémy v území

Po analýze stávajícího stavu odděleně v jednotlivých tématických oblastech a strukturální analýze, kterou provedly týmy vídeňské a brněnské školy převážně v měřít-

ku 1 : 200 000, byly stanoveny základní charakteristiky území. Z potencionálních kladů i slabých stránek v území i zhodnocení možností vývoje, perspektiv a případných hrozeb či konfliktních míst je zřejmé, že hlavními problémy příhraničního jihomoravského regionu je kvalita vody, jak pitné, tak povrchové, dále ekologickém zdroje energie a náhrada za úbytek pracovních míst v zemědělství. K dalším problémům patří finanční omezenost soukromých vlastníků, nevyjasněné vlastnické vztahy, neodborná renovace, nekvalitní a nevhodný stavební materiál, nedostatečná rekonstrukce silniční sítě atd.

Plánovaná oblast je výrazně agrární, podíl zaměstnaných v zemědělství kolísá mezi 20 % a 60 %. Pouze regionální centra jako je Laa an der Thaya, Retz, Znojmo a Břeclav vykazují určitý podíl průmyslu, řemesel a služeb. Zbytek žije převážně ze zemědělské produkce. Ta zde byla kdysi základem bohatství, jak dokazují četné stavby v území. Dnes mají jak dolnorakouští sedláci, tak jihomoravští zemědělci se zemědělskou produkcí značné problémy. Po desetiletí byly zemědělské produkční plochy rozšiřovány a krajina měněna tak, aby se zemědělská produkce co nejvíce zvýšila. Negativní dopad těchto hospodářství nevydrží v soutěži s dumpingovými cenami evropských agrárních produktů. Musí se hledat nové alternativy.

Voda, které zde byl vždy nadbytek, dnes chybí. Jihomoravské a dolnorakouské příhraničí je školním příkladem změn v krajině způsobených člověkem. Ze starých katastrálních map je možné zjistit, jak zde byl velký podíl vodních ploch, zaplavovaných území a luk. Pro území byly typické pravidelné záplavy. Se strukturální změnou v zemědělství a regulací zdejší říčky Pulkavy se situace od základu změnila. Říčka zmizela a mokřady byly vysušeny. Zcelováním pozemků, které probíhalo po obou stranách hranice za odlišných společenských souvislostí v posledních desetiletích, vznikla odlesněná krajina. Ta je především v období vegetačního klidu ohrožena erozí. Pro zvýšení spotřeby vody v zemědělství nestačí zásoby spodní vody. Tak dochází ke snižování hladiny spodní vody. Na rakouské straně hranice je tento problém vyhrčenější. Dnes je údolí Pulkavy jednou z nejsušších oblastí Rakouska. Existují projekty na přivedení vody do regionu (např. z Dyje z moravské strany hranice) či na snížení její spotřeby zmenšením zavlažování, zřizováním retenčních prostor, zvýšením zásob atd.

Analýza perspektiv a možností

Je zřejmé, že oblast má velké možnosti v rozvoji turistiky, ale nelze zapomínat ani na výhodnou polohu z hlediska rozvoje kultury, obchodu, služeb a průmyslu. Vyřešení problematiky kvality pitné vody, čištění odpadních vod a dostatečné dodávky zemního plynu a elektrické energie získané třeba ze solárních zařízení, větrných elektráren, využitím energie bioplynu a dřevního odpadu vytvoří základní předpoklady pro další rozvoj regionu.

Návrh změn

Další rozvoj jihomoravského a dolnorakouského příhraničí bude záviset na počtu a kvalitaci praceschopného obyvatelstva. Jeho přísun či odchod bude ovlivňován celou řadou podmínek. Mezi nejdůležitější z nich bude možnost získání či udržení zaměstnání, možnosti zlepšení životní úrovně, dostupnost bytů a na podmínkách bydlení a pro mladé lidi možnostmi získání vzdělání či pracovní kvalifikace. Kritickou otázkou, jejíž zvládnutí ovlivňuje řešení všech dalších otázek, je udržení zaměstnanosti v příhraničí, které v současné době vykazuje nejvyšší nezaměstnanost v České republice. Je nutné hledat možnosti posílení a stimulace hospodářské činnosti regionu. Z toho důvodu je nutné analyzovat možnosti rozvoje průmyslové a řemeslné výroby v oblasti a na základě těchto rozborů vytvářet podmínky pro podnikání. Regionální plán předpokládá zachování či dokonce zvýšení produkce u podniků, které:

- vytváří kvalitní výrobky s přijatelnými tržními cenami;
- hospodaří s ohledem na životní prostředí a obyvatelstvo regionu;
- zpracovávají ve větší míře místní suroviny;
- jsou dalším přínosem pro region (výkony pro uchování kulturní krajiny, kultury, informovanosti atd.).

Stát může podporovat rozvoj zaostalejších regionů s ohledem na jejich strukturu. Mohl by napomáhat vývoji těchto zaostalých oblastí, které však mají značný rozvojový potenciál, vytvářením zón volného obchodu, bezcelních oblastí či daňovými úlevami tak, aby příhraničí obstálo v konkurenci s lépe vybavenými a rozvinutými oblastmi. Další možnostmi jsou posílení výrobních investic, přízpusobení výrobních a zpracovatelských struktur novým podmínkám a zlepšování infrastruktury, což může přispět k hospodářskému rozvoji. A to po

nezbytnou dobu, než se obyvatelstvo, které je hůře vybaveno z minulosti, adapтуje na nové podmínky.

Změny v zemědělství

Vzhledem k tomu, že jde o výrazně agrární region, udrží se význam v zemědělství i v budoucnosti. Před druhou světovou válkou existovala v regionu řada potravinářských podniků, které byly zaměřeny na zpracování místních zemědělských produktů a které tyto produkty ve značně pokročilém stupni zpracování exportovaly nejen do blízkého Rakouska, ale například i do Spojených států. Dnes jejich znovuoživení brání nejen vybudované průmyslové zpracovatelské kapacity ve velkých střediscích (Brno - Modřice), ale i v poválečné době vybudovaný potravinářský průmysl v Polsku a Maďarsku a také nadvýroba zemědělských produktů v zemích Evropského společenství.

Další zosťování hospodářské krize v zemědělství by jen zvýšilo nebezpečí útěku z oblasti. Nevyhnutelným důsledkem toho by byl rozklad četných oblastí života a dalších pracovních příležitostí. Od cenové politiky nelze očekávat žádné podstatné impulsy pro dynamický rozvoj příjmů místních zemědělců. Ten se musí odvíjet od aktivní politiky stimulačních opatření, nezávislých na zemědělské produkci. Zvláštní pozornost si zasluhují zemědělské podniky s vedlejší hospodářskou činností a dalším výdělkem, protože udrží v regionu větší počet osob. Je možné vyvinout různé strategie sloužící zajištění pracovních míst:

- opatření podporující existenci výdělečně slabších zemědělských podniků a další vyrovnávací příplatky;
- rozšíření dalších sociálních služeb ve prospěch výdělečně slabších podniků;
- rozvoj nových forem přidružených výdělečných zemědělských podniků;
- průzkum a testování biologických surovin z rozšířené palety zemědělské produkce pro průmyslové zpracování;
- privatizace státních služeb ve prospěch zemědělských podniků;
- zvýšení podílu zemědělství na tržních výnosech přímým prodejem produktů a výhodnějšími formami realizace;
- náhrady za omezení produkce v chráněných přírodních oblastech.

Modifikace systému vzdělávání

Jednou z možností zlepšení současné situace je přebudování pohraničního regionu

včetně regionálního trhu s pracovními silami. Region má značné rozdíly v lidském potencionálu. Některé oblasti vykazují nárůst podnikatelských aktivit, jiné nárůst hospodářských obtíží a pokles výroby. Velká většina obyvatelstva periferních oblastí jihomoravského příhraničí je špatně vybavena pro případné rekvalifikace. Přistěhovalci, kteří pracovali v extenzivně se rozvíjejících jednotných zemědělských družstvech a státních statcích nebyli stimulováni ke zvyšování kvalifikace. Dnes, v době přechodu k tržnímu hospodářství, jsou z hlediska profesní mobility málo pohyblivou skupinou obyvatelstva. Jsou mezi prvními, kteří ztrácejí práci a pokud nevykonávají na černo relativně špatně placené a nekvalifikované práce v sousedním Rakousku, udržují se dlouhodobě ve skupině lidí nezaměstnaných. Velká je nezaměstnanost v agrární oblasti a u mladých lidí.

Proto by měly být uvedeny v život speciální regionální programy. Např. usnadnit mladistvým zapojení do výdělečné činnosti, boj proti dlouhodobé nezaměstnanosti u pracovníků, kteří nejsou zaměstnáni více než rok, podpora v sektoru řemesel, služeb i ruční práce atd. Místní systém vzdělávání v jihomoravském příhraničním regionu měl zohledňovat specifika oblastí. Zaměřit se na výuku oborů perspektivních v regionu. Systém vzdělávání by měl umožnit bezproblémové pracovní nasazení v sousední zemi. Školní a učební proces v příhraničních oblastech by proto měl být rozšířen o specifika výroby a produkce v zemi souseda, včetně seznámení s eventuální odlišnou technologií, právním a sociálním systémem atd. Odstranění jazykových bariér je dalším důležitým úkolem. Rozvoj území hraničního pásu nebude možný bez znalosti jazyka souseda. K tomuto účelu je třeba připravit jazykové kurzy základní a nadstavbové se speciálním zaměřením k otázce příhraničí, např. terminologie z oblasti cestovního ruchu, sociální a pracovní oblasti, právního systému souseda, životního prostředí atd. Vytvoření sítě knihoven s německou a českou literaturou je dalším předpokladem úspěšného ekonomického a kulturního rozvoje regionu. Tyto knihovny by mohly distribuovat informativní a naučné videoprogramy, pořádat výstavy se zvýrazněnou lokální problematikou (místní folklór, kulturní život a kulturní tvorba v místě, přírodní zajímavosti atd.). Dále mohou zajišťovat předávání ekonomických informací, stimulovat kulturní život a umožňovat vzájemné poznávání a ovlivňování kultur výměnou a výstavami děl např. vy-

tvárných umělců. Tyto knihovny by časem mohly převzít úlohu regionálních kulturních středisek a zajistit v dlouhodobé perspektivě kontinuitu vzájemného kulturního obohacování. Podobnou funkci by mělo mít regionální dvojjazyčné rozhlasové a televizní vysílání.

Regionální turistika

Určitý počet pracovních míst by mohl být zřízen při využití místního potenciálu cestovního ruchu. Atraktivní krajina okolo přírodní rezervace Podyjí, historická města jako Mikulov a jedinečná Liechtensteiny kultivovaná krajina se známými zámky Lednice a Valtice, mají v tomto ohledu mimořádnou přitažlivost. Kombinace přírodních krás, aktivní rekreace a nabídky na místě zpracovaných přírodních produktů, by mohla být komerčně úspěšná. Nezbytné budou určité investice do území. Předpokládá to ozdravení krajiny (zejména renaturizaci vodních toků v takovém rozsahu, aby dovolaly koupání a vodní sporty) a budování biokoridorů, zabraňujících vodní a větrné erozi a esteticky dotvářejících krajinu. Nezbytná bude péče o historickou zeleň - parky a zahrady u zámků, solitéry na návších a u kostelů. Ve srovnání s Rakouskem je vidět nutnost doplnit zeleň v intravilánu i extravilánu sídel. Potřeby turistiky vyvolají nutnost zřízení chybějící nezbytné infrastruktury. Chybí především moderní podniky služeb s rozvětvenými a rychle reagujícími telekomunikačními technologiemi. A také vytvoření rezervací a chráněných oblastí, které budou protkány systémem naučných stezek, seznamujících s přírodními, historickými a kulturními památkami a zajímavostmi oblasti.

Nezbytné je vytvoření informačního systému, image moravsko-rakouského příhraničí a propagace v tuzemsku i v zahraničí. Krajinové podmínky jsou ideální především pro rodinnou turistiku a setkání a kulturní podniky mládeže. Nový přístup k organizaci turistiky umožňuje tzv. "sanft tourismus" tj. turistika ekologicky nezatěžující území. Znamená to odmítnutí výstavby v krajině měřítkem neúměrných turistických zařízení jako jsou gigantické hotely, velké motely a zábavní centra s velkou koncentrací lidí. Využívat především přírodního a kulturního potencionálu území a rozvíjet a akcentovat jeho charakteristiky. Pro úspěšné podnikání v turistickém ruchu je podstatné, aby se obcím v regionu vrátila jejich původní rázovitost a neopakovatelná atmosféra. Je možné obnovit staré tradice, zvyky, slavnos-

ti a zábavy s provázáním na revitalizaci lidových řemesel. Je výhodné adaptovat pro turistiku především stávající památkově, historicky, architektonicky a urbanisticky cenné objekty (zámečky, tvrze, statky, uličky vinných sklepů i výrobní stavby, např. mlýny, sýpky, atd.). Ideálním příkladem jsou biovesnice a rodinné farmy, které mohou spojit zemědělskou a řemeslnou výrobu s ubytovacími a gastronomickými službami. Je třeba podporovat agroturistiku, vhodné sporty v regionu (golf, jezdectví, cyklistiku, vodní sporty atd.). Je projektově připraveno zhruba 400 km cyklistických stezek, které protkávají hranici a jsou tematicky zaměřeny. Dovolují tedy individuální tvorbu tras. Díky příznivé geografické poloze mohou sportovci projet během jednoho dne čtyři různé země: Wald- a Weinviertel i část Čech a Moravy.

V oblasti obchodu obnovit image místních zemědělských produktů (okurky, chřest, papriky, vinná réva) a tradiční jihomoravskou kuchyni a řemesla i výrobu produktů

z materiálů získaných na místě. Stimulovat rozvoj a obnovení výroby místně charakteristických produktů ze zdejších přírodních surovin a materiálů využívajících zpracovatelské techniky specifické pro region (víno, rybářství, umělecké předměty, spotřební zboží atd.). Jisté možnosti zde má i kongresová turistika, uvažuje se o zbudování agrotechnoparku na hranicích v prostoru Seefeld-Kadolze a moravských Jaroslavic. Podobné možnosti mají městečka dříve rozdělená hranicí jako Laa an der Thaya s Hevlínem.

Situace v regionu vyžaduje podporu kulturního pluralismu, experimentů a inovací. Kulturní mnohotvárnost může být významným ekonomickým zdrojem. Kulturní turismus se může stát rostoucím a hospodářsky významným úsekem cestovního ruchu. Vyžaduje však současně pečlivé usměrňování společným úsilím všech zúčastněných složek, aby se mj. předcházelo i potenciálně negativním účinkům rozvoje tohoto druhu turismu. V jihomoravských zámcích je možné pořádat letní akademie věnované

umění - např. malbě a kresbě v Lednici, hudbě ve Valticích, dramatickému umění v Jaroslavicích atd. Další lokality poskytují možnosti pro kurzy uměleckých řemesel, kurzy folklorního zpěvu a tance příp. jiných aktivit. Pro rakouské turisty existuje celá řada památek, které byly zatím zanedbány. Např. rodný dům teoretika sociální demokracie a zakladatele Rakouské republiky Karla Rennera, mimo jiné odborníka na mezinárodní právo v Dolních Dunajovicích. Zámky Lednice a Valtice, které navštěvuje 300 000 domácích turistů za rok, jsou v Rakousku téměř neznámé.

Regionální plány rozvoje a jejich program mají být po zakončení prací publikovány a předány obcím v regionu. Vedle toho má být uspořádána putovní výstava v obcích dotyčného regionu na rakouské i moravské straně tak, aby se s regionálním plánem mohli seznámit všichni obyvatelé.

Doc. Ing. arch. PhDr. Karel Schmeidler, CSc.
Ústav urbanistické tvorby FA VUT Brno

